

Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland

Tien jaar geleden werd over de Kerkuil nog geschreven als een 'voormalige' broedvogel. Gelukkig kunnen we dat nu herzien: de Kerkuil broedt weer in Noord-Holland verspreid over de hele provincie. Er zijn duidelijke concentraties in de Wieringermeer, het binnenduingebied, het Gooi en de Haarlemmermeerpolder.

Na 1970 is de Kerkuilpopulatie in Noord-Holland achteruit gegaan en uiteindelijk verdween de soort uit de provincie. De grootste klap viel landelijk in de strenge winter van 1963. Van de toen ruim 3.000 broedparen bleven er slechts enkele tientallen over. In 1971 broedden er nog slechts zes paar in Noord-Holland en in 1978 werd geen broedgeval meer vastgesteld. Landelijk werd de Kerkuil met uitsterven bedreigd.

In 1987 werd in de Wieringermeer het initiatief genomen om hervestiging van de Kerkuil in Noord-Holland mogelijk te maken. Leden van de Vogelwerkgroep Wierhaven legden contacten met boeren om nestkasten te mogen plaatsen. Deze inzet werd beloond in 1990, met het eerste broedgeval sinds jaren in Noord-Holland. Het was dus mogelijk dat de Kerkuilen zwerfend langs de Afsluitdijk, de Noord-Hollandse polders wisten te bereiken en een uitbreiding van de populatie lag misschien voor de hand. Velen, waaronder prominente Kerkuilenkenners, hebben toen wat ongelovig hun schouders opgehaald. In de laatste decennia is het Noord-Hollandse landschap door verstedelijking en ruilverkaveling sterk veranderd. De schade door habitatvernietiging en het op grote schaal verdwijnen van 'natuurlijke' nestgelegenheid, bijvoorbeeld door het afsluiten van invliegmogelijkheden bij restauraties van kastelen, molens, kerken, schuren en andere gebouwen, was verbijsterend. Het landschap bood de Kerkuil nog maar weinig kansen. Hervestiging van deze kwetsbare vogel zou een utopie zijn. De Kerkuil werd

beschouwd als een 'voormalige' broedvogel. Toch waren wij van mening dat het de moeite waard was om hervestiging aan te moedigen. Nestgelegenheid bieden zou misschien resultaat opleveren, gezien het succes in de Wieringermeer. Er moest dus veel werk verzet worden om alle verloren gegane nestgelegenheid te compenseren door het maken en plaatsen van nestkasten. Het aantal nestkasten in Noord-Holland is gestegen van een tiental in 1989 tot ruim over de vierhonderd in januari 2001.

Bundeling van krachten

Om de activiteiten van de vrijwilligers te stimuleren, heeft Landschapsbeheer Noord-Holland (voorheen Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland) in 1990 mede het initiatief genomen tot de oprichting van de Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland. De provincie is na de oprichting van de werkgroep verdeeld in negentien regio's. Vanaf 1991 is men begonnen alle geplaatste nestkasten te voorzien van een provinciaal nestkastnummer en deze zijn opgenomen in een database met vermelding van alle relevante gegevens. Alle Noord-Hollandse gegevens over broedgevallen, solitaire Kerkuilen zijn verzameld tijdens de regionale vergaderingen, waarbij de negentien regiocoördinatoren aanwezig waren. Door Vogelbescherming Nederland zijn deze opgeslagen in een landelijke database. Alle broedgegevens worden sinds 1990 min of meer landdekkend geregistreerd.

Vanuit de Amsterdamse regio nemen Gerda en Joop Andriese, Bert-Jan Bol en Frans van Zutphen deel aan deze Kerkuilenwerkgroep.

Groei van de Kerkuilenpopulatie in Noord-Holland

Na de nieuwe vestiging in 1990 met één paar in de Wieringermeer nam het aantal broedgevallen gestaag toe. In 1996 werd een piek bereikt met 28

FOTO: G.A. VAN EEE

Jonge Kerkuil, Nijlpaardengebouw Artis, 1928

broedparen. Daarna zakte de populatie in met 15 broedparen, om daarna weer de stijgende lijn voort te zetten. Het absolute topjaar in deze reeks is 2000: liefst 41 broedgevallen in de provincie zijn vastgesteld. Ondanks het gedegenereerde landschap is er kennelijk plaatselijk nog wel voldoende voedsel. Het lijkt erop dat het gebrek aan nestgelegenheid de beperkende factor is geweest. Het bezettingspercentage was mede zo hoog omdat de nestkasten waren opgehangen in gebieden waarvan verwacht werd dat zij voldoende muizen konden bevatten.

1990 Het eerste broedgeval in de Wieringermeer: 5 jonge Kerkuilen, alle 5 zijn geringd, er zijn 2 doodgegaan en 3 zijn er uitgevlogen. Er zijn 64 nestkasten gemaakt door de werkgroep. 1991 5 broedgevallen waarvan 3 succesvol, 8 geringd met 13 uitgevlogen jongen. Dit jaar werden er 93 nieuwe nestkasten geplaatst, totaal 156 nestkasten. 1992 10 broedgevallen waarvan 9 succesvol, 1 tweede broedsel, 25 geringd met 32 uitgevlogen jongen. Dit jaar werden er 33 nieuwe kasten geplaatst, totaal 188 nestkasten. 1993 17 broedgevallen waarvan 14 succesvol, 3 tweede broedsels, 36 geringd

met 40 uitgevlogen jongen. Aantal nestkasten 232. 1994 18 broedgevallen waarvan 16 succesvol, 1 tweede broedsel, 38 geringd met 49 uitgevlogen jongen. Aantal nestkasten 264. 1995 25 broedgevallen waarvan 22 succesvol, 5 tweede broedsels en een poging tot een derde broedsel, 60 geringd met 70 uitgevlogen jongen. Aantal nestkasten 294. 1996 28 broedparen, waarvan 24 succesvol, 2 tweede broedsels, 61 geringd met 69 uitgevlogen jongen. Landelijk ook een topjaar met totaal 1366 broedparen. Aantal nestkasten 345. 1997 15 broedgevallen, waarvan 13 succesvol. Geen tweede broedsels. 34 geringd met 38 uitgevlogen jongen. Aantal nestkasten 364. 1998 27 broedgevallen, waarvan 5 tweede broedsels. Alle broedsels waren succesvol. Er zijn 95 jonge Kerkuilen uitgevlogen, waarvan 93 geringd. Er waren 5 tweede broedsels, waarvan 15 jongen zijn uitgevlogen. 1999 39 broedgevallen, waarvan 4 tweede broedsels. Totaal zijn er 109 uitgevlogen jongen, waarvan er 106 zijn geringd. Er zijn 38 jongen doodgegaan en 17 eieren waren onbevruucht. Aantal nestkasten 397. 2000 Een nieuw record: 41 broedsels, waarvan 7 tweede broedsels. Van het eerste broedsel zijn er 6 mislukt. Van het tweede broedsels zijn er 2 mislukt. Van de 48 broedsels zijn er 34 van de 215 eieren niet uitgekomen. Er werden 181 jonge Kerkuilen geboren; daarvan zijn er 46 doodgegaan. Totaal zijn er 135 jonge Kerkuilen uitgevlogen. De pieken en dalen in het aantal broedgevallen kunnen wellicht verklaard worden uit de populatietrends bij het stapelvoedsel van de Kerkuil: Veldmuizen. De populatiecyclus van de Veldmuis doorloopt drie jaar.

Braakballenonderzoek en prooiresten

Een prima ontwikkeling is de in 1993 gestarte samenwerking met de NOZOS (Noord-Hollandse Zoogdieren Studiegroep). In het verleden is in Noord-Holland al veel geplozen, maar het ontbrak aan coördinatie en systematiek. Door deze samenwerking zijn er heel veel gegevens beschikbaar gekomen over de keuze van voedsel van de Kerkuil in Noord-Holland. In Noord-Holland lijkt de Huispijpmuis stapelvoedsel te zijn, gevolgd door de Veldmuis. In de andere provincies is de

▷ Veldmuis het stapelvoedsel. Om de conclusie te trekken dat de Huiszittende muis de belangrijkste prooidiersoort is, zouden ieder jaar systematisch braakballen per kast verzameld moeten worden. Door braakbalonderzoek zijn er nieuwe locaties ontdekt van de Waterspitsmuis, Dwergspitsmuis en Dwergmuis. Nog steeds worden bij nest- en roestplaatsen gevonden braakballen verzameld en door de NOZOS geanalyseerd. Dankzij uitgeplozen braakballen zijn er twee nieuwe gebiedjes van de Huiszittende muis in West-Friesland ontdekt.

Doodsoorzaken

Doodsoorzaak nummer één in Noord-Holland van de dood gevonden Kerkuilen is het verkeer: maar liefst 62,3 procent. De aantrekkingskracht van de berm voor de Kerkuil is een logisch gevolg van de slechte voedselsituatie op andere plaatsen. Door op veilige plaatsen voedselgebieden, zoals kruidige akkerranden en onbegraasde randen van weilanden, te ontwikkelen, zal de Kerkuil minder afhankelijk zijn van bermen. Ook de bermen zelf moeten verbeterd worden. Het betreft het aanpassen van de bempalen en hectometerborden zodat de Kerkuil er niet meer op kan zitten. De bempalen krijgen een soort 'puntmutsje' en op de hectometerborden zal een draadconstructie worden aangebracht. Als vervangende zitplaats zullen heiningpalen op 10 meter afstand van de weg worden geplaatst.

Een andere doodsoorzaak is dat jonge Kerkuilen gedurende de wintermaanden, wanneer het voedsel schaars is, schuren en gebouwen binnenvliegen via tijdelijk openstaande deuren of ramen. In veel gevallen kunnen ze niet meer naar buiten en sterven van de honger. Verder zijn de Kerkuilen gevoelig voor rodenticiden, die als bestrijdingsmiddel tegen knaagdieren worden toegepast.

Ringonderzoek

Veel Kerkuilen komen via de Afsluitdijk de kop van Noord-Holland binnen. Dit kan worden

afgeleid uit de terugmeldingen van dood gevonden Kerkuilen op die plaatsen. Uit ringonderzoek blijkt dat volwassen Kerkuilen het hele jaar in de naaste omgeving van hun broedplaats blijven. Gedurende strenge winters en perioden met weinig voedsel vertonen ze zwerfgedrag. Jonge Kerkuilen verspreiden zich na het broedseizoen, zonder dat er sprake is van een voorkeursrichting. Deze vogels proberen zich in de loop van het jaar in een nieuw gebied te vestigen. Van de in Noord-Holland geringde jonge Kerkuilen is bijna 70 procent binnen een straal van 50 kilometer teruggemeld, 27 procent binnen 100 kilometer. Slechts 2,5 procent van de in ons land geringde jonge Kerkuilen wordt verder dan 300 kilometer vanaf de geboorteplaats teruggemeld. Terugmeldingen van Noord-Hollandse Kerkuilen komen uit: Friesland (inclusief Ameland), Overijssel, Flevopolders, Zuid-Holland, België en Engeland. Tijdens nestkastcontroles wordt wel eens een solitaire Kerkuil gevangen om te kijken of deze geringd is. Een Kerkuil geringd in Duitsland (Helgoland) broedt al negen jaar succesvol in de Wieringermeer. ■

*Reinder Dokter, provinciaal coördinator
Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland
T 0229-219207 E dokter29@zonnet.nl*

Literatuur

Johan de Jong. De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen.
Dick van Galen. Nieuwsbrief Kerkuil 1992. Vogelbescherming Nederland.
Dick van Galen. Nieuwsbrief Kerkuil 1993. Vogelbescherming Nederland.
Dick van Galen. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1994.
Vogelbescherming Nederland.
Dick van Galen. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1995.
Vogelbescherming Nederland.
Dick van Galen. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1996.
Vogelbescherming Nederland.
Reinder Dokter. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1997.
Vogelbescherming Nederland.
Reinder Dokter. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1998.
Vogelbescherming Nederland.
Reinder Dokter. Vogelnieuws themanummer Kerkuil 1999.
Vogelbescherming Nederland.
Gertjan Langedijk. Nieuwsbrief Kerkuilen rondom Schagen. Regio 6.

MEDEDELING

100 jaar KNNV Amsterdam

In het kader van het honderdjarig bestaan van de KNNV afdeling Amsterdam worden in het najaar twee lezingen gegeven in de Tijgerzaal van Artis: op dinsdag 16 oktober (paddestoelen en Amsterdamse landschappen) en op dinsdag 27 november (Huisismus en Sperwer). Nadere informatie in de volgende *Gierzwaluw*.